

AUTIZM SINDROMLI BOLALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Andijon davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim fakulteti
Logopediya yo'nalishi 1-kurs talabasi
Normammedova Mehribon Solijon qizi
Ilmiy rahbar: Maxsus pedagogika kafedrası
o'qituvchisi Mamatisayeva Surayyo*

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15233845>

Annotatsiya: Autizmning asosiy belgisi reallikni qabul qilishning buzilishi. Autizmdan qiyinalayotgan bola hech kim bilan muloqotga kirishishni hoqlamaydi. Hatto, kishilarda bola og'riqni ham sezmaydigandek tasavvur paydo bo'ladi. Nutqi sekin rivojlanadi. Bola har qanday yangilikdan qo'rqadi, takroriy harakatlarni bajaradi. Agar ota-ona bolada autizm alomatini payqasa, zudlik bilan bolalar mutaxassisga murojaat etishlari zarur. Ayni vaqtda bolalarni rivojlantiruvchi ko'plab markazlar tashkil etilgan bo'lib, u yerda tashxis qo'yishga hamda samarali davolanishga yordam berishadi.

Kalit so'zlar: Erta bolalar autizmi, o'smirlar autizmi, kattalar autizmi, predmetoterapiya, sensor integratsiya, peks terapiya.

Kirish: Atrofimizda xatti-harakatlari real voqeelik bilan bog'liq bo'lmagan, yonidagilar bilan muloqot qilishni xohlamaydigan, yolg'izlikni yoqtiradigan, fikrlashi boshqalarga o'xshamaydigan insonlarga nisbatan "sal g'alatiroq" degan iborani ishlatamiz. Bunday holatni tibbiyotda "autizm" deb atashadi. Autizm (grekcha "autos"- "o'zim" degan so'z) - bu ruhiyatning o'ziga xos holati bo'lib, bemor tashqi olam, atrofdegilar bilan muloqot qilishni istamaydi. U yolg'izlikni yoqtiradi. Yana bir xil xatti-harakat va shunday so'zlarni takrorlaydi. Kasallikka doir "autizm" terminini fanga 1912 yilda E.Bleyler kiritgan. Uning fikricha, xasta odam o'z olamida yashaydi. Fikrlashi boshqalarnikiga o'xshamaydi. Ularning xatti-harakatlari real voqielik bilan bog'liq emas. Bu sindromli shaxslar harakatlarida hissiy kechinmalar asosiy o'rin tutadi. Bu kasallik sindromi o'g'il bolalarda qiz bolalarga nisbatan ko'p uchraydi. Kasallikning ilk belgilari uch yoshgacha kuzatiladi. Ba'zan klinik belgilar barvaqt aniqlanishi ham mumkin. Autizm miyaning rivojlanishi yoki ishlashidagi buzilish natijasida yuzaga keladi. Odatda autizmning dastlabki belgilari 2 yoshli bolalarda namoyon bo'ladi. Ko'pgina hollarda, bu kasallik tug'ma hisoblanadi. Tibbiy tasnif autizmni asab tizimining kasalliklari deb tasniflaydi, ammo autizm kasallik emas, balki rivojlanishdagi alohida holat degan fikr mavjud. Kasallik o'g'il bolalarda qizlarga qaraganda 4 baravar ko'proq aniqlanadi.

Asosiy qism: Bolalarda autizm sirli kasallik hisoblanib, har bir autizm sindromli shaxslar o'z alomatlariga ega bo'ladi. Biroq har bir autizm bemoriga umumiy belgilar xosdir va ular ushbu xastalikning borligiga asos bo'la oladi. Bolalar autizmi alomatlari yoshga bog'liqdir. Shuning uchun 4 ta asosiy alomatlar guruhi ajratib ko'rsatiladi: erda bolalik autizmi (2 yoshgacha bolalarda), bolalar autizmi (2-11 yoshgacha bolalarda), o'smirlar autizmi (11 -18 yoshgacha bo'lgan o'spirinlarda) va kattalar autizmi (18 yoshdan keyin). Erta bolalar autizmi etiologiyasi haligacha aniq emas. Autizm asosan o'g'il bolalarda kuzatiladi va ijtimoiy adaptatsiya buzilishi, muloqot rivojlanishi va psixika buzilishi bilan ifodalanadi. Jumladan:

- ◆ Tez ta'sirlanishadi (masalan, chiroq yoki arzimagan shovqin ham ularni chuchitib yuboradi);
- ◆ Go'dakda nutq rivojlanishi sust kechadi;
- ◆ Bola ota-onasining ham ko'ziga karamaydi, nigohi boshqa tomonda bo'ladi
- ◆ Go'dak onasiga og'lanib qolmaydi (u ketganda yig'lamaydi va kelganda kulmaydi);

◆ Bola boshqa bolalar bilan tajovuzkorona munosabatda bo'ladi, ular bilan Oynashni va gaplashishni xoxlamaydi;

◆ Go'dak yangi o'yinchoqlarga qiziqish bildirmaydi, faqat bittasi bilan o'ynashni ma'qul ko'radi. Erta bolalik autizmni 4 guruhga bo'lib tasniflash mumkin:

Birinchi guruh. Sodir bo'layotgan hodisalarga umuman e'tibor bermasligi bilan ajralib turadi. Muloqot qilganda go'dak noqulaylikni his etadi, hatto, ota-onasi ham farzandini o'ziga qaratishga yoki kulishga ko'ndirolmaydi. Nigohlarning to'qnashishi va jismoniy teginishlardan olamdan ajralib qolganligi bilan ifodalanadi. Bola tashqi dunyo bilan munosabatlarda o'ta talabchan bo'ladi, faqat ota-onasi va yaqin kishilari bilan muloqotda bo'ladi. Bitta kiyim, muayyan sharoit va taomga bog'lanib qoladi. Odatdagi holatdan har qanday chetga chiqish asabiy portlashga olib keladi. Bu guruhdagi bolalar qo'rquv-hissini qattiqroq tuyishadi, undan o'ta ta'sirlanishadi.

Uchinchi guruh. Autistik qiziqishlariga o'ralib olganligi bilan ajralib turadi. Bola o'z qiziqishlarini atrofdagi olamdan yashirishga urinadi. Bu qiziqishlar bilim olishga bog'liq bo'lmaydi, ular qayg'uli, daxshatli, tajovuzkorona xususiyatga ega bo'ladi.

To'rtinchi guruh. Atrof-muhit bilan munosabatga kirishishi haddan tashqari qiyinligi bilan ifodalanadi, mazkur guruhga mansub bolalar ko'ngli nozikligi va gap Ko'tarolmasligi bilan ajralib turishadi. Qandaydir to'siqqa duch kelsa yoki yoqmaydigan gapni eshitib qolsa, munosabatlardan qochishadi.

Erta bolalar autizmi sindromi bu nafaqat bola yoshidagilar balki kattalarining ham muammosi, negaki autizm bir necha yillardan so'ng ham yo'qolib ketmaydi.

Autizmning turlari

Autizm belgilarini namoyon bo'lish darajasiga ko'ra guruhlariga ajratishdan tashqari, yana bir tasnif mavjud. Rossiyada 1987 - yilda autizmning barcha ko'rinishlarini paydo bo'lishi sababli 7 turga ajratadigan sxema ishlab chiqilgan:

Asperger sindromi;

Kannerning erta klassik infantil autizm sindromi;

Xromosoma aberratsiyasidan kelib chiqqan autizm;

Rett sindromi mavjudligidan kelib chiqqan autizm;

Shizofreniya tufayli kelib chiqqan endogen va xurujsimon autizm;

Kelib chiqishi noma'lum autizm.

Keyinchalik ushbu tizim autizmning ma'lum sabablarini va uning turlarini ASB (autizm spektrining buzilishi) umumiy qisqartmasi ostida birlashtirishga imkon berdi.

Autizm turlari va tasnifi

Autizimli bemorlarning quyidagi guruhlari ajratiladi:

Birinchisi - bemorlar tashqi dunyo bilan aloqa qilishdan bosh tortishadi, aloqalar deyarli nolga tushiriladi;

Ikkinchisi - odamlar o'zlarini tortib olishadi, butun vaqtlarini bir xil faoliyatga bag'ishlashlari mumkin. Ular uxlash yoki dam olish zarurligini unutishadi va uzoq vaqt uyg'oq yurish bilan ham uxlash istagini his qilishmaydi;

Uchinchisi - jamiyatning ijtimoiy tartiblari va me'yorlarini e'tiborsiz qoldiradigan odamlar (chunki ularni idrok eta olmaydilar);

To'rtinchisi - kundalik muammolarini hal qila olmaydigan kattalar. Ularda boshqalarga nisbatan xafagarchilik hissi paydo bo'ladi;

Beshinchisi - yuqori darajadagi intellektga ega bo'lgan kattalar, ular ijtimoiylashishga muvaffaqiyatli urinishadi va jamiyatga moslashadilar. Ular boshqalar bilan deyarli teng sharoitlarda o'zaro aloqada bo'lishlari, o'qish, kasblarni o'rganish va aqliy mehnat bilan bog'liq sohalarida ishlashlari mumkin.

Autistlarning so'nggi guruhida vaqti-vaqti bilan "daho geni" namoyon bo'lgan odamlar bor. Uning faollashishi autizmga chalingan odamning miyasida sodir bo'ladigan jarayonlar bilan bog'liq. Bunday odamlar ilm-fan va kasbiy sohalarining turli sohalarida juda katta yutuqlarga

erishishlari mumkin. Ammo ularning dunyo bilan o'zaro munosabatlari ko'pincha yaqinlarining tushunmovchiligi bilan murakkablashadi. Bemorlarning qarindoshlari va atrof-muhit ko'pincha bemorning ahvolini yomonlashtiradi, u bilan noto'g'ri muloqot qiladi va kamsitadi. Qarindoshlar va autist o'rtasida aloqa o'rnatish uchun maxsus kurslar tashkil etiladi, unda siz nafaqat bemor bilan muloqot qilish usulini topishingiz, balki unga kerakli o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini o'rgatishingiz mumkin. Bunday kurslarning samaradorligi ko'p jihatdan bemorning ahvoriga va kasallikning namoyon bo'lish shakliga bog'liq.

Kattalarda autizm belgilari

Kattalardagi autizm belgilari kasallikning shakliga va uning kechishiga qarab farq qilishi mumkin. Bunga xos alomatlar quyidagilar hisoblanadi:

Yuz ifodalarining kamligi va imo-ishoralarning yetarli emasligi; Jamiyatda qabul qilingan aloqa qoidalarini tushunmaslik;

- Atrofdagi odamlarning his - tuyg'ulari, motivlarini tushunmaslik; O'z xatti-harakatlarini tushunmaslik;

- Atrofdagi odamlar bilan do'stona yoki boshqa yaqin munosabatlarni o'rnatish imkoniyatining yo'qligi;

- Biror kishiga murojaat qilish qiyinligi;

- So'z boyligi yetarli emas, bir xil iboralarni muntazam takrorlash;

- Tanish muhitda xotirjamlikni saqlash qobiliyati va unda biroz o'zgarishlar bo'lsa bezovtalanish;

- Joylar va narsalarga bog'lanish va ularda o'zgarish sodir bo'lsa bezovtalanish;

Agar autizm yengil shaklda bo'lsa, unda 20-25 yoshga kelib, odam allaqachon qarindoshlari yoki vasiylaridan alohida yashashi va o'z muammolarini mustaqil ravishda hal qilishi mumkin. Agar bu shakl autistga bunday turmush tarzini olib borishga imkon bermasa, u odatda butun umri davomida qarindoshlarining qaramog'ida qoladi.

Bolalarda autizm belgilari

Erta bolalik autizmi quyidagicha namoyon bo'ladi

1. Ijtimoiy ko'nikmalar buzilishining belgilari:

Muloqot qilish istagi va tengdoshlariga qiziqish yo'qligi;

Atrofdagi odamlarning borligi va hissiyotlariga e'tibor bermaslik;

Rivojlanishning dastlabki bosqichi uchun normal bo'lgan taqlid funktsiyasining yo'qligi.

Bolalar ota-onalarining yuz ifodalarini takrorlashmaydi, javoban tabassum qilmaydi, kattalarning imo-ishoralarni takrorlamaydi yoki ongli ravishda qilmaydi;

bolalar o'zlarining muammolari va fikrlarini ota-onalari bilan bo'lishmaydilar.;

2. Nutq va nutq bo'lmagan aloqa rivojlanishidagi muammolar:

Nutqning yetishmasligi; yuz ifodalari va imo-ishoralarning yetishmasligi;

Bola ko'z bilan aloqa qilishdan qochadi, suhbatdoshga tabassum qilmaydi.;

Nutq rivojlangan, ammo bola boshqalar bilan aloqa qilmaydi, ularga javob bermaydi.;

Bola iboralarni yoki individual so'zlarni takrorlaydi (Kanner tasnifiga ko'ra "gramfon" yoki "to'tiqush" nutqi);;

Nutqdagi fonetik buzilishlar. Autistlar intonatsiya bilan bog'liq muammolarga duch kelishadi, nutq monoton yoki ritmik jihatdan noto'g'ri bo'lishi mumkin.;

3. Stereotipik xatti-harakatlarning sababi bo'lgan tasavvur rivojlanishidagi muammolar:

Asabiy xatti-harakatlar; Begonalashish; Bola yolg'iz o'ynashni yaxshi ko'rishi; O'yinlarni, xayoliy voqealarni ixtiro qilishga qiziqish yo'qligi; Bola bitta o'yinchoq yoki narsaga bog'lanib qoladi va u bilan ajralmaydi, doimo qo'lida ushlab turishga intiladi; Bola diqqatini faqat bir narsaga qaratadi.

Autizm 1 yoshgacha bo'lgan bolalarda va hayotning keyingi ikki-uch yilida shunday namoyon bo'ladi.

Bolalarda autizm diagnostikasi

Autizmning yuqoridagi belgilari shifokorlarga rivojlanish, ijtimoiy xulq-atvor va boshqa ko'nikmalardagi muammolar bo'yicha tashxis qo'yish va turli xil aqliy og'ishlarni xatosiz aniqlashga imkon beradi. Ammo autizmni tegishli mezonlarga muvofiq tashxislashda quyidagilar muhimdir:

Tashxisni biron bir alomatning rasmiy mavjudligida emas, balki sindromologik darajada o'tkazish;

Aniqlangan alomatlarda protsessual dinamikaning mavjudligini hisobga olish; Shuni esda tutish kerakki, atrofdagi odamlar bilan aloqa qilmaslik ijtimoiy deprivatsiyaga olib keladi, bu esa o'z navbatida rivojlanishning kechikishining ikkilamchi alomatlarini keltirib chiqaradi.

Autizmni davolash

Bolalarda autizm uchun zarur bo'lgan davolanish quyidagilarni o'z ichiga oladi: Xulq-atvor terapiyasi dasturlari;

“rivojlanish modellari”dan foydalanish;

Logoped terapiyasi; Ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatish; Mehnat terapiyasi; Antidepressantlar; Antipsixotiklar; Talvasaga qarshi preparatlar.

Autizmdan to'liq davolanish deyarli mumkin emas. Remissiya faqat 5% hollarda sodir bo'ladi.

Shuni xulosa qilish mumkinki, bolalar autizmini korreksiyalash bu uzoq mashaqqatli, murakkab jarayon bo'lib, odamning ruhan va jismonan tinka-madorini quritadi. Bunday bolalarning ota-onasi shunga tayyor turishlari kerakki, kasallikka qarshi kurashish uzoq davom etadi va muvaffaqiyatsizlik bilan tugashi ham mumkin. Dori-darmonlar bilan davolash bolalar autizmida juda samarali vosita hisoblanmaydi. Biroq ular qo'shib keluvchi boshqa alomatlarni bartaraf etishi mumkin. Amaliyotda rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga, ayniqsa autizm bilan kasallangan bolalar uchun mo'ljallangan korreksion metodikalar ko'p emas.

ADABIYOTLAR:

1. Yunusov, M. (2020). The importance of modern technica
2. Ayupova M Logopediya: darslik/M.Y. Ayupova; O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta maxsus ta'lim vazirligi. — T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati Nashriyoti, 2007. — 560 b.
3. R.Sh.Shomaxmudova “Maxsus va inklyuziv ta'lim” uslubiy qo'llanma.
4. Maxsus psixologiya Z.N.Mamarajabova, L.R.Mo'minova, M.U.Xamidova, Sh.M.Amirsaidova, D.B.Yakubjonova, Z.M.Djalolova, N.Z.Abidova, O'zbekiston Toshkent -2013
5. X.N.Muzaffarova Maktabgacha logopediya. Jizzax. “Ruhshona servis” 2021.
6. “Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim tarbiya berishga oid normativ – huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida” 2021-yil 10 – oktabrdagi 638 – son qarori. Xalq ta'limi tizimini 2030 - yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi
7. "The STEAM Makerspace Playbook: Inspiring Creativity, Innovation, and Collaboration" (2017) – Makrs Anson.